

משרד הכלכלה
מחקר וכלכלה

'מתווה הגיוס' לגברים חרדים
והשפעתו על פוטנציאל תעסוקתם
אומדן ראשוני לשנים 2013-2017

מרץ 2014

עקרי הדברים

מסמך זה נועד לאמוד את השפעתו התעסוקתית של מתווה הגיוס המתוכנן לגברים חרדים, זאת על בסיס הערכות מינהל המחקר ביחס לאוכלוסייה ייחודית זו. חדשנותו של מתווה זה ומימושו הפוליטי, מחייבים להערכתנו היערכות מיוחדת של משרד הכלכלה ושותפיו, זאת לקראת יישומו של תרחיש הגיוס הצפוי. מסמך זה מהווה אפוא בסיס לתכנון עתידי של מנועי הצמיחה התעסוקתיים עבור אוכלוסיות חרדיות שונות ובפרט עבור גברים חרדים בהסדר הגיוס החדש. להלן עקרי הדברים :

- **אומדני האוכלוסיה** : אומדני היקפי האוכלוסיה של הגברים החרדים אשר ישתחררו משירות צבאי ב-4 שנים הקרובות עומד על כ-42 אלף גברים בגילאים 22-28
- **תרחישי היצע מול ביקוש** : במסגרת הערכתנו נבחנו ארבעה תרחישים ביחס להיצע וביקוש של עובדים חרדים עד שנת 2017, בדגש על מאגר המשתחררים משירות צבאי או אזרחי. תרחישים אלו מלמדים כי עלול להיווצר פער של עד כ-9,000 דורשי עבודה חרדים (במצטבר) אשר יתקשו מאוד למצוא מקום עבודה ולהשתלב בשוק התעסוקה, זאת בשל היעדר משרות מתאימות עבורם (ביקושים נמוכים לעובדים אלו)
- **סיוע לאוכלוסיות חרדיות נוספות** : אין להתייחס אל האוכלוסייה החרדית כאל מקשה אחת אלא לנסות ולבחון כלי סיוע המתאימים למגוון הקהילתי הרב הקיים בציבור זה. דגש זה כולל התייחסות מיוחדת בסיוע נוסף לקידום תעסוקה בקרב נשים חרדיות, זאת לצד התאמתם של כלים חדשים לאוכלוסיית הגברים בגילאי הפטור
- **מרחב הפתרונות** : לאור המסקנות שהתקבלו מבחינת התרחישים המפורטים במסמך הנוכחי יש להערכתנו **לתת דגש לפתרונות חדשניים בצד עידוד הביקושים** ליצירת משרות מתאימות למאפייניהם של הגברים החרדים בגילאי הפטור משירות צבאי. פתרונות אלו כוללים את הדגשים הבאים :

1. פישוט וקיצור משמעותי של הבירוקרטיה הפנימית במרכז ההשקעות לצורך עידוד מעסיקים
2. קיצור תקופת התמיכה לכדי 18 חודשים לכל היותר
3. כתיבת 'מדריך' למעסיקי חרדים כחלק ממערך ליווי שיטתי למעסיקים
4. מתן ליווי מקצועי למעסיקים שיהיו מעוניינים בסיוע בקליטת עובדים אלו
5. לצורך עידוד יצירת כ-4,500 מקומות עבודה חדשים בשנה ידרשו להערכתנו כ-80 מיליון ש"ח. לפיכך, הסכום הכולל המוערך לשילובם של גברים חרדים עד שנת 2017 עומד על כ-320 מיליון ₪ אשר ימוקדו בעידוד יצירת מקומות עבודה לחרדים.

1. רקע כללי

בעקבות פסיקת בג"צ שהתקיימה באוגוסט 2012 וקבעה כי חוק 'טל' איננו שוויוני דיו ביחס לחלוקת הנטל הביטחוני, בוטל חוק זה אשר בעת חקיקתו (2002) נקצב תוקפו לתקופה מכסימלית של 10 שנים. 'חוק טל' נחקק בזמנו כפשרה לא מספקת בין מצדדי גישת השוויון בנטל שביקשו להפנות גברים חרדים למסגרת שירות צבאי, אל מול נציגי המגזר החרדי אשר ביקשו לשמר ככל הניתן את הסטטוס קוו מימי קום המדינה המעניק לתלמידי ישיבות חרדים דחייה משירות בצה"ל.

חוק זה ביקש ליצור חלופות למסגרת לימודים תורנית במסגרת 'שנת הכרעה' אשר היתה נהוגה מגיל 22 ומעלה במסגרתה יכלו לבחור בני ישיבות את דרכם בין 3 חלופות : א. התמדה בלימודי קודש (ללא כל סנקציות הקשורות לאי-גיוסם לצה"ל) במתווה דחיית השירות הקיים בהסדר 'תורתו אומנותו' ב. התגייסות לשירות אזרחי במשך שנה או שנתיים שאחרי ניתנת אפשרות להשתלב בשוק העבודה באופן רשמי ג. פנייה לשוק העבודה הכרוכה בשירות צבאי במסגרות מותאמות למגזר החרדי (דוגמת מסלול שח"ר).

העובדה 'שחוק טל' בוטל הלכה למעשה על-ידי בג"צ קשורה לעובדה שחוק זה לא הגשים את מטרתו במבחן התוצאה לנוכח העבודה שרק אלפים בודדים (במשך כעשור) מקרב בני הישיבות במגזר החרדי פנו לשנת הכרעה ובחרו להתנדב לשירות צבאי או לשירות אזרחי (אשר הפעלתו הרשמית החלה רק ב-2008). לאחר ביטולו של 'חוק טל' וכחלק מההסכם הקואליציוני הנוכחי נקבע מתווה גיוס חדשני לאוכלוסיית הגברים החרדים הנושא בחובו משמעויות והשלכות כבדות משקל על שוק העבודה. במסגרת מתווה זה הוחלט כי החל מאוגוסט 2013 עד אוגוסט 2017 כל גבר חרדי אשר יגיע לגיל 22 יקבל שחרור סופי משירות זה. לפיכך, לאור ההערכה כי הרוב המכריע של הגברים יעדיפו להשתחרר מחובת שירות זו בפרק זמן זה, עשוי להגיע מספר הגברים החרדים המשוחררים משירות צבאי עד סוף שנת 2017 לכדי 32 אלף גברים המהווים מאגר חד-פעמי מקרב כלל הגברים החרדים בישראל. בנוסף לקבוצה לעיל, על-פי החלטת ממשלה (2698) שוחררו מצה"ל (באופן חד-פעמי) במרס 2011 כ-11,250 בני ישיבות חרדים בני 28 ומעלה או גברים עם 3 ילדים ויותר. לצעדים הללו יכולות להיות משמעויות והשלכות ניכרות על תעסוקתם של חרדים ועל ההתפתחויות הצפויות בשוק העבודה שבבחינתם וניתוחם יעסוק מסמך מדניות זה.

1.1 היבטים ארגוניים במשד הכלכלה ביחס לקידום תעסוקת חרדים : יש לציין כי בשל ביטולו של 'חוק טל' באוגוסט 2012 וההשלכות של צעד זה, נמצא משד הכלכלה בשלבים מתקדמים של הערכות נרחבת הכוללת טיפול והעצמת הפרט, חיזוק תשתיות קיימות ויצירת תשתיות חדשות (שדרוג שישה מרכזי מפת"ח והקמת שני מרכזי הכוון תעסוקתיים) לצד עידוד מעסיקים לקליטת עובדים חרדים. לאור קיומה של תוכנית זו מבקש מינהל המחקר במסמך הנוכחי לבחון חלופות לתוכניות הקיימות ובדיקת המשמעויות של יישום תוכניות אלו מבחינת שוק העבודה

2. מטרות המסמך

לאור מתווה הגיוס המתוכנן לגברים חרדים, נוסחו מטרותיו של מסמך זה כדלקמן :

- (א) לאמוד את תוספת ההיצע הכולל של גברים חרדים והשינוי בו כתוצאה ממתווה הגיוס החדש
- (ב) לאמוד את המסגרת הכמותית של מספר הגברים החרדים אשר צפויים להיקלט בשוק העבודה, עד 2017.¹

(ג) לגבש כיווני המלצות לקווי המדיניות הרצויים לצורך עמידה ביעדי התעסוקה של אוכלוסייה זו

¹ מסגרת הזמן המוערכת ל-4 שנים קשורה למתווה המתוכנן לפיו עד אוגוסט 2017 תחול תקופת מעבר בהחלת מתווה הגיוס המתוכנן

3 . מבנה המסמך ומקורות נתונים

המסמך בהמשך מתייחס לארבעה נושאים מרכזיים כדלקמן :

- ✓ נושא א' – אומדן לגודל י אוכלוסית הגברים החרדים אשר ישתחררו משירות צבאי ב-4 שנים הקרובות
- ✓ נושא ב' – יצירת תרחישים שונים אשר בעזרתם ניתן יהיה להעריך בעתיד שינויים בהתעסוקה של אוכלוסיית הגברים החרדים
- ✓ נושא ג' – מסקנות הנובעות מתרחישי תעסוקה שונים
- ✓ נושא ד' – המלצות כלליות לכווני מדיניות רצויים ר לעידוד תעסוקה ויצירת מקומות עבודה ר לגברים חרדים

לצורך כתיבת חוות הדעת השתמשנו במקורות הבאים :

- ✓ הסקר החברתי וסקר כוח-אדם של הלמ"ס 2002-2011
- ✓ דוח 'ועדת פלסנר' (2012)
- ✓ סקרים ומחקרים ייעודיים של מינהל מחקר במשרד הכלכלה

תעסוקת גברים חרדים ומגמות בעשור האחרון :

מספר העובדים מקרב הגברים החרדים בגילאי 25-64 עמד ב-2011 על כ-48 אלף מועסקים² (לוח 1). בהשוואה לשנת 2002 התווספו 20 אלף עובדים חדשים מקבוצה זו, היינו בממוצע שנתי ב-8 השנים אחרונות התווספו כ-2,500 עובדים חדשים מידי שנה לשוק העבודה. יודגש כי מספרם הכולל של הגברים החרדים בגילאים הללו גדל ב-48 אלף איש. כלומר, תוספת התעסוקה של גברים חרדים בעשור האחרון הביאה את שיעור התעסוקה שלהם בשנת 2011 ל-41.7%. על-פי הסקר החברתי של הלמ"ס שיעור התעסוקה של גברים חרדים בגילאים 25-64 כמעט ולא גדל בעשור הקודם. עם זאת עלינו להדגיש שהיציבות בשיעורי התעסוקה ואפילו גידולו במידת מה הנם הישג בפני עצמו מפני ששמירה על יציבות בשיעור התעסוקה מחייבת שהתעסוקה תגדל בשיעור דומה לגידול האוכלוסייה בגיל העבודה (כ-4.5% בשנה). כמו כן, שיעור האבטלה בקרב הגברים החרדים גדל והדבר מלמד על רצונם להשתלב בשוק העבודה, אך ללא מענים מתאימים מצד מקומות העבודה והתאמתם למאפייני האוכלוסייה. ללא התאמה חלקית של מקומות העבודה לכוח-האדם החרדי לא ניתן יהיה להערכתנו לקדם באופן משמעותי את שילובם של האוכלוסיות הללו בשוק העבודה

עובדה נוספת באשר למאפייני תעסוקת הגברים החרדים קשורה לניסיון של העשור הקודם ממנו למדנו כי מדובר בקבוצות אוכלוסייה שונות מאוד במאפייניהם ויחסן לשוק העבודה ועל כן יש להביא שונות זאת בחשבון במאמצי שילובם בעבודה.

בין המאפיינים הייחודיים של מבנה התעסוקה של גברים חרדים ניתן למנות את השיעור הגבוה מאוד (44%) של הגברים החרדים המועסקים במגזר הציבורי. שיעור זה הנמצא במגמת עליה מאז תחילת שנות האלפיים (ב-2002 עמד שיעור הגברים החרדים העובדים במגזר זה על 36%) מושפע מכניסה הולכת וגדלה של גברים חרדים לשוק העבודה³ כמו כן, נתונים שנאספו בשנים האחרונות על-ידי מינהל מחקר וכלכלה מלמדים כי כ-73% מהחרדים העובדים במגזר העסקי מועסקים על-ידי מעסיקים דתיים או חרדים. ממצא זה מדגיש את העובדה הידועה כי מרבית העובדים החרדים מעדיפים, ככל הנראה, לעבוד בסביבת עבודה בה מרבית העובדים הנם חרדים, זאת על-מנת להימנע מפגיעה אפשרית באורח-חייהם הייחודי. במקביל, ישנו יסוד סביר להניח כי מעסיקים חילוניים רבים חוששים לקלוט עובדים חרדים מסיבות הקשורות לפערים החברתיים העמוקים בין שתי האוכלוסיות ובשל דעות קדומות שליליות כנגד אוכלוסייה זו. לנוכח נתונים אלו, יש לתת דגש להערכתנו לתוכניות ופרויקטים אשר בעזרתם ניתן יהיה לעודד מעסיקים לקליטת עובדים חרדים בכלל וגברים חרדים בפרט.

² שוני הנובע מהגדרות שונות של האוכלוסייה בשתי סדרות נתונים שונות. יודגש כי כיום עומדים לרשות אנשי המחקר והתכנון העוסקים בתחום, שני מקורות סטטיסטיים של הלמ"ס: סקר כ"א והסקר החברתי. בשניהם ישנן בעיות סטטיסטיות שמקורן בגודל המדגם, הואיל ומלכתחילה לא הוצאו מדגמים מיוחדים לאוכלוסייה החרדית. הניתוח נגזר מהמדגם הכללי של סקרים אלו עבור אוכלוסייה זו. השוני בין המקורות הללו קשור להגדרת "מיהו חרדי". לאחר בדיקות חוזרות ונשנות, אנו סבורים כי יש יתרון ברור לשימוש בסקר החברתי לצורך אפיון החברה החרדית ודפוסי השתלבותה בשוק העבודה. אנו משתמשים בסקר החברתי לצורך כתיבת תסקיר זה, למרות שכל גופי המחקר הממשלתיים משתמשים בסקר כ"א לצורך תכנון ומעקב אחר אוכלוסייה זו. בעבר התרענו על השימוש הלא מתאים בסקר כ"א לצורך מדידת שיעורי התעסוקה של האוכלוסייה החרדית ובדיקת עמידה ביעדים הממשלתיים בנושא זה. לשמחתנו, הלמ"ס החליט שהחל משנת 2016 יתוחקרו הנדגמים החרדים בסקר כ"א בדומה להגדרת מידת חרדיות עצמית של המשיבים, בדומה לסקר החברתי.

³ ראוי לציין כי שיעור הנשים החרדיות המועסקות במגזר הציבורי גבוה אף יותר והוא עמד בשנת 2011 על 66% מכלל הנשים החרדיות העובדות

לוח 1: שיעורי תעסוקה של גברים חרדים בגילאים 25-64 בקרב כלל הגברים החרדים (2002-2010)

על פי הסקר החברתי		שנה
2011	2002	
117	69	סה"כ באלפים
48	28	מספר מועסקים (באלפים)
5	2	מספר מובטלים (באלפים)
41.4%	41.0%	שיעור מועסקים
44%	36%	שיעור מועסקים בשירותים ציבוריים
10.0%	6.4%	שיעור מובטלים
46.0%	43.8%	שיעור משתתפים בכוח העבודה

מקור- סקר חברתי, 2002 ו-2011 ועיבודים מיוחדים מנהל המחקר, משרד הכלכלה

א) אומדן לתוספת מרבית של גברים חרדים המהווים פוטנציאל לשוק העבודה כתוצאה מביטול 'חוק טל' (לשנים 2014-2017)

כללי

בבואנו לאמוד את גודלה של אוכלוסיית הגברים החרדים אשר עשויה להשתלב בשוק העבודה ב-4 השנים הקרובות ואת מגוון כלי הסיוע שיידרשו לשם שילובם של גברים אלו בשוק העבודה, אנו מבקשים להתייחס ל-2 קבוצות אוכלוסייה עיקריות שאליהן מתווספת גם אוכלוסיית הנשים החרדיות. למרות שמתווה הגיוס מתייחס לגברים בלבד אנו מבקשים להדגיש כי אוכלוסיית הנשים החרדיות ושילובן בשוק העבודה הנה מרכזית וחיונית בכל הנוגע לקידום תעסוקה במגזר החרדי, אך בשל מטרתו של מסמך היא לא נכללה בתחשיבים העיקריים להלן. עם זאת, ראוי שבעת הניתוח ובמיוחד כאשר אנחנו ממליצים על קווי מדיניות, לא נתעלם מקבוצת הנשים המהווה תשתית מרכזית בפרנסת המשפחה החרדית.

תחשיב תוספת ההיצע של גברים חרדים לשוק העבודה בנוסף לתוספת השגרתית והקבועה של הגברים החרדים אשר השתלבה בעשור האחרון בשוק העבודה (ללא קשר כאמור למעמד ומצבם ביחס לגיוס לצה"ל), יצטרפו במהלך 4 השנים הקרובות שני מקורות הצע נוספים כדלקמן: מקור ראשון- תוספת חד פעמית של גברים חרדים מקבלי פטור מגיוס זו.

המקור השני מתייחס לתוספת ההיצע מקרב הגברים החרדים שיצטרפו מידי שנה למקבלי הפטור

להלן סיכום התחשיב לשנים 2013-2017 הכולל שני מקורות מרכזיים לתוספת המשוערת של מספר הגברים החרדים אשר משפיעים על פוטנציאל התעסוקה של אוכלוסייה זו:

מקור ראשון - תוספת חד פעמית של מקבלי פטור מגיוס

לוח 2 : מאגר חד פעמי של מקבלי פטור מגיוס :

35,085	סה"כ
26,900	מזה : סך האוכלוסיה בגילאי 22+ החל מ- 8/2013
8,185	בעלי פטור משירות צבאי שאינם עובדים ⁴

מקור שני - ' הנו סך התוספת של הגברים החרדים אשר יצטרפו מידי שנה למקבלי הפטור בהתאם להערכות אגף כ"א בצה"ל ובסה"כ 10,575 גברים

לוח 3 : גברים חרדים שיקבלו פטור משירות צבאי בשנים 2017-2014

שנה	מספר הגברים בשנתון
2014	3,525
2015	2,820
2016	2,115
2017	2,115
סה"כ	10,575

א.3) סך ההיצע המצטבר של כלל המשתחררים משירות עד סוף 2017 :

בהתאם לנתונים המוצגים לעיל כסכום שני הלוחות לעיל ניתן לראות כימאגר המשתחררים מגיוס לצה"ל עד סוף שנת 2017 מסתכם ב-45,660 גברים חרדים בגילאים 22-28

כדי להתמודד עם הערכות עתידיות לאומדני תעסוקה לאוכלוסיית הגברים החרדים בחרנו לערוך תחשיבים בהתאם לשני תרחישים המתייחסים לצד הביקושים לעובדים, ובנוסף שני תרחישים נוספים המתייחסים לצד ההיצע של כוח אדם חרדי.

ב) תרחישים ביחס לביקושים לעובדים חרדים והיצע כ"א חרדי אשר אמור לקבל פטור משירות עד 2017 (גילאים 22-28)

ב.1) תרחיש נמוך

התרחיש הראשון הנו תרחיש נמוך להשתלבות בתעסוקה של גברים חרדים המתבסס על ממוצע תוספת גברים חרדים לשנה ב-8 השנים האחרונות (ראה לוח מס' 1). כלומר על כניסה לעבודה של כ-2,500 גברים חרדים חדשים מידי שנה ובסה"כ אמורים להיווצר כ-10 אלף מקומות עבודה חדשים לגברים חרדים

⁴ בעלי הפטור מורכבים מכלל הגברים החרדים אשר ע"פ החלטת ממשלה 2698 קיבלו שחרור סופי משירות צבאי (מגיל 28 ומעלה או כאלו שיש להם 3 ילדים ויותר). אוכלוסיה זו מנתה במרס 2011 11,123 גברים אשר מתוכם נקלטו בעבודה 3,028 גברים

בתום 4 שנים ב-2017. **בהתאם לתרחיש זה יגיע שיעור התעסוקה של אוכלוסיית מקבלי הפטור מגיוס בסוף התקופה המדוברת לכדי 23.8% בלבד.** מדובר למעשה בהרחבה של הביקושים הקיימים לעובדים חרדים הלוקחת בחשבון את המשך הגידול השגרתי והסדיר הנמדד בשנים האחרונות. הנחת עבודה זו הנה זהירה ומצמצמת במהותה והיא מתייחסת לכך שקיימים חסמים רבים ביחס לביקושים לעובדים חרדים מצד מעסיקים חילוניים במגזר העסקי. לכן קיימת מגבלה משמעותית מאוד בצד הביקושים לעובדים לצורך הגדלת משרות אפשריות לגברים חרדים. הסבר לכך קשור לעובדה שההישג המיוחס לגידול בשיעורי התעסוקה של גברים חרדים בעשור האחרון, נובע מההנחה שגברים אלו איישו בעיקר משרות 'מסורתיות' בתוך המגזר החרדי. רק מיעוט מהם השתלב באופן מוגבל במגזר העסקי ובעיקר בקרב בעסקים שבעליהם ומנהליהם חרדים (73% מהעובדים החרדים במגזר העסקי מועסקים על-ידי מעסיק דתי או חרדי).⁵ לפיכך התרומה של מעסיקים חילוניים לקליטת גברים חרדים במגזר העסקי ולהעלאת שיעורי התעסוקה שלהם היתה מוגבלת למדי.

2.2) תרחיש גבוה (2)

תרחיש זה מבטא במקביל את מבנה הביקושים והמחסור בידיים עובדות בענפי תעשייה מסוימים (לדוגמת ענפי המתכת). תרחיש זה מעריך כי איוש המשרות של גברים חרדים במגזר העסקי יגדל בכדי 50% (בתחשיב שנתלי) ב-4 השנים הקרובות.

לכן ניתן להניח כי קצב קליטת גברים חרדים במגזר העסקי יעמוד על כ-3,750 עובדים חדשים בשנה ובסה"כ לכדי 15,000 אלף מועסקים מקרב כלל מקבלי הפטור עד סוף שנת 2017. כלומר, **שיעורי התעסוקה של אוכלוסייה זו יעמוד בשנת 2017 זו על כ-36%.**

תרחיש זה מתבסס על שינוי משמעותי ביצירה והפעלת כלים תומכי ביקוש ליצירת מקומות עבודה בהם ישתלבו גברים חרדים. זאת בעזרת ליווי למעסיקים חילוניים במגזר העסקי אשר יתעניינו בהעסקת גברים חרדים ולאור תכנונם הנדרש של כלי הסברה והגברת מודעות בקרב מעסיקים אלו, ייתכן תרחיש נוסף להעסקת גברים חרדים. כלים אלו יפורטו בהמשך מסמך זה.

3.2) הנחות ותרחישים ביחס לפוטנציאל היצע כוח-אדם בקרב מקבלי הפטור

יודגש כי קיימת אי-ודאות גבוהה לגבי אמידת היצע העובדים מקרב אוכלוסיית הגברים החרדים בגילאי פטור משירות צבאי באשר להשתלבות בעבודה. מחד, קיימת מדיניות ממשלתית שצמצמה את מקורות ההכנסה של המגזר החרדי, דבר האמור להגדיל את רצונם להשתלב בשוק העבודה. מאידך, במשך עשרות שנים מודל 'חברת הלומדים' מיקד את כלל המשאבים החברתיים בלימוד תורני אשר מהווה ערך עליון ואתוס מארגן בחברה זו. בנוסף, לנוכח כל השינויים הצפויים, מנהיגי הציבור החרדי דבקים בהמשך קיום המודל התורני של 'חברת הלומדים' לכן אנו סוברים כי ייתכן ויהיה חשש גבוה מצדם של בני הישיבות לצאת לשוק העבודה בתנאי אי-ודאות גבוהים בשנים הקרובות. אי-ודאות זו מגדילה את הקושי ביצירת האומדן אשר הביא אותנו ליצירת מנעד להערכה הנוכחית באמצעות גיבוש שני תרחישי שונים.

תרחיש 'נמוך' (3) :

תרחיש זה מתייחס לאפשרות שבה המוטיבציה והרצון להשתלב במקומות עבודה בקרב גברים חרדים בגילאים 22-28 תהיה נמוכה למדי זאת בשל רצונם של מרביתם לשמר ולחזק את מודל הלימוד התורני של

⁵ מיפוי מעסיקים וענפי תעסוקה של עובדים חרדים במגזר העסקי (2008), מנהל המחקר במשרד הכלכלה.

יחברת הלומדים' הליטאית-ספרדית כפי שהוסבר לעיל. בתרחיש זה הערכנו כי כ-20% מכלל מקבלי הפטור מצה"ל ינסו לחפש עבודה ולהשתלב במקומות עבודה. כלומר, על בסיס אומדן זה מדובר בכ-10 אלף עובדים חרדים בלבד מקרב קבוצה זו עד סוף שנת 2017. כ-2,500 עובדים חדשים מידי שנה

תרחיש גבוה (4):

אפשרות אחרת מתחשבת בשיעורי ההשתתפות בכוח עבודה של גברים חרדים (הכולל בתוכו גם את היקף המובטלים) ב-2011 שעמדו על 46%. לכן בהערכה אופטימית זו, מדובר על הצטרפות של כ-19 אלף גברים חרדים מתוך המלאי של כלל מקבלי הפטור מגיוס עד סוף שנת 2017, בקצב שנתי ממוצע של כ-4.5 אלף עובדים חדשים מידי שנה.

4.ב) פערים בין התרחישים ובין היצע לביקוש לעובדים חרדים :

לוח מס' 4 להלן ממחיש את כלל התרחישים והאומדנים הן בצד ההיצע של כוח אדם של כלל מקבלי הפטור זאת לצד הביקושים לאוכלוסיה זו מצד מעסיקים ומדגיש את הפערים בין התרחישים.

לוח 4: סיכום תרחישי פערים בין היצע לביקוש של גברים חרדים בשוק העבודה

פערים בין תרחישים	תרחיש גבוה	תרחיש נמוך	היצע (משוער באלפים)
9.3 (היצע גבוה מול ביקוש נמוך)	19.3 (2)	10.0 (1)	היצע (משוער באלפים)
5 (ביקושים גבוהים מול היצע נמוך)	15 (4)	10.0 (3)	ביקושים (משוער באלפים)

ג) סיכום הממצאים הנגזרים מתרחיש הביקוש וההיצע

המסקנה הבולטת ביותר מהתרחישים השונים היא שבשלוש השנים הקרובות ימצאו בין 4,000-9,000 דורשי עבודה חרדים שיקבלו פטור משירות צבאי אשר יבקשו להשתלב בעבודה ולא ימצאו מקומות עבודה. במצב זה שיעורי האבטלה של אוכלוסיה זו יהיו בין 10%-20% זאת על-אף שאנו מניחים שתוספת מקומות העבודה תהיה בין 2,500-3,750 בשנה מעבר למצב הנוכחי (כ-2,500 מקומות עבודה חדשים במוצע שנתי), בהתאם לתרחיש הגבוה לביקושי עובדים חרדים.

1.ג) פערים בין היצע לביקוש לגברים חרדים בשוק העבודה :

בחינת תרחישי הקיצוץ 2 ו-3 מלמדת על כך שיתכנו ביקושים נמוכים, אך סבירים להערכתנו, לגברים חרדים מצד מעסיקים במגזר העסקי שיגיעו לכדי 10 אלף מקומות עבודה בלבד, זאת אל מול היצע גבוה של כ-19 אלף דורשי עבודה⁶.

⁶ בחינת תרחישי הקיצוץ נדרשת להערכתנו לצורך ההיערכות הממשלתית במקרה הקיצוני ביותר אך הסביר למדי. זאת במטרה להתאים כלים ופתרונות מתאימים למצב זה

עוד יש להדגיש כי בהיכרותנו את הפערים הרבים בין מעסיקים חילוניים במגזר העסקי לבין מאפייניהם הייחודיים של גברים חרדים, אין סיבה להניח שדפוסי ההעסקה אלו ישתנו בשנים הקרובות באופן משמעותי. הנחה זו מבוססת על קשיים רבים ליצירת מקומות עבודה לגברים חרדים וזאת על בסיס ניתוח נתוני השמה עדכניים מהחודשים יוני-אוגוסט 2013 של סניף מפת"ח ירושלים:

- סך המשרות המוצעות שהתקבלו בסניף זה עמד בחודשים אלו על **100 משרות בלבד**
- סך הפניות של דורשי עבודה חרדים בסניף זה בחודשים אלו עמד על כ-296 פונים חדשים

בבחינה מהירה של פרופיל המשרות המוצע בסניף מפת"ח ירושלים בחודשים אלו, למדנו כי חלק ניכר מהמשרות המוצעות הן ברובד הבינוני בתחומים כגון: פקידות ומזכירות, שיווק ועוד. ברור שחלקן מיועדות למשרות עבור נשים חרדיות. מהניסיון המצטבר בתחום ההתאמה בין דורשי עבודה למלאי משרות קיים, נדרשים בין 4-5 הצעות עבודה על כל מחפש עבודה. פער זה משקף את ההבדלים בין מאפייני האוכלוסייה ורצונותיה, ביחס לפריסת המשרות על-פי מבנה הביקושים במשק ברמה המקומית. מכאן שבסך הכל כדי לממש 300 השמות לדורשי העבודה, יידרשו להערכתנו בין 1,200 ל-1,500 משרות מוצעות, שהן כמובן סדרי גודל כלליים המשקפים להערכתנו את ניסיונו המצטבר בתחומים הללו. מכאן שברור שקיים מחסור במקומות עבודה במרחב ירושלים. עובדה המחזקת את הנוכחי ביחס לצורך בעידוד ביקושים / יצירת מקומות עבודה זמינים, מגוונים ומתאימים לעובדים חרדים.⁷

לכן על-פי שני תרחישים אלו, יעמוד הפער בין היצע לביקוש של גברים חרדים בשוק העבודה ב-2017 על מחסור של כ-9 מקומות עבודה אשר עשויים להגדיל את שיעורי האבטלה. של אוכלוסייה זו לכדי 21% ב-2017. חיוני להדגיש כי לנוכח התחשיב הנוכחי עומד לפתחו של המשרד אתגר עצום המבוסס על פערים גדולים בין הצרכים של המעסיקים החילוניים והמאפיינים של דורשי העבודה החרדים, כמו גם בשל חששות הדדים של שני המגזרים. ניתן אפוא להניח ברמת וודאות גבוהה כי לחלק גדול מהגברים החרדים אשר יקבלו הכוונה, הכשרה והכנה לשוק העבודה בשנים הקרובות יהיה קושי ניכר למצוא מקומות עבודה. עם זאת, הנחה זו איננה סופית והיא תלויה בגורמים ומשתנים רבים, חלקם קשור להלכי הרוח והמוטיבציות בציבור החרדי להשתלבות בעבודה ושל שינוי עמדות בקרב מעסיקים חילוניים במגזר העסקי.

הבהרה חשובה: יש להדגיש כי כל התחשיבים הנוכחיים מתייחסים אך ורק לאוכלוסיית הגברים החרדים הכלולים בהסדר הפטור החדש משירות צבאי. על כן, כל תוספת המצוינת במסמך הנוכחי הינה מעבר לתוספות במשרות קיימות עבור כלל הנשים והגברים החרדים המבקשים להשתלב בעבודה. לפיכך, בכל תרחיש קיים, תאלץ הממשלה לדאוג לכך שייוצרו בין 2,500-4,000 מקומות עבודה חדשים מידי שנה עבור אוכלוסייה זו בלבד ובסה"כ כ-16 אלף מקומות עבודה לגברים אלו עד שנת 2017

2.ג) סך המשתלבים (מקסימלי) בשוק העבודה מקרב מקבלי הפטור:

על-פי תרחיש המיטבי ביותר שמניח כי ניתן יהיה למקסם את כל כלי הסיוע הקיימים במשרד הכלכלה וגורמים שותפים לו, בסוף שנת 2017 צפויים להיקלט בשוק העבודה כ-19 אלף גברים חרדים אשר יקבלו בשנים הקרובות פטור משירות צבאי. היקף זה עומד על כ-46% מכלל אוכלוסיית הגברים החרדים שיהנו מפטור משירות צבאי. כמו כן, אם יתממשו תרחישים 1 ו-4 במקביל, היינו ביקוש גבוה לעובדים חרדים

⁷ אנו מודעים לכך ששיקוף המצב בסניף מפת"ח ירושלים הנו שיקוף ייחודי לאזור זה בשל העבודה כי המגזר העסקי בירושלים הנו קטן יחסית למגזר העסקי באזור גוש דן והמרכז. עם זאת, אנו סבורים ששיקוף זה מייצג היטב את הבעיה בכללותה.

בהיקף של כ-15 משרות פנויות אל מול היצע נמוך של גברים חרדים בהיקף של כ-10 אלף דורשי עבודה, אזי ידרשו כלים ותוכניות להכשרת כוח-אדם זה. זהו מצב עמו משרד הכלכלה ושותפיו במגזר השלישי מסוגלים להתמודד ולהכשיר כוח-אדם מתאים, זאת לנוכח כלי המדיניות ותוכניות הסיוע הקיימות, ביניהם מרכזי ההכוון התעסוקתיים המתוכננים בבני-ברק וירושלים.

ג.3) הערות ודגשים נוספים:

מגוון בסיסי הנתונים ויזע המחקרי: יש להדגיש כי מסמך זה מתבסס על מספר הנחות יסוד הנובעות מהידע הנצבר בעשור האחרון באשר למאפייני וצרכי האוכלוסייה החרדית בשוק העבודה. הנחות אלו מבוססות על מספר רב של מחקרים שערך מינהל המחקר ב-7 השנים האחרונות הכוללים: **א.** מחקרי הערכה לתוכניות סיוע לחרדים **ב.** מחקרי עומק רוחביים על מגמות כלליות באוכלוסייה זו **ג.** איסוף נתונים שטתי על מאפייני התעסוקה של הציבור החרדי בישראל. הנחות אלו מפורטות בחלקן בנספח למסמך זה והן סייעו בידינו לגבש את ההערכות הנוכחיות

הטרוגניות בתוך החברה החרדית: ההתייחסות אל האוכלוסייה החרדית כאל מקשה אחת הנה התייחסות שגויה. ההטרוגניות הרבה המאפיינת מגזר זה תחייב בהמשך תהליך התכנון, התייחסות ודגשים תעסוקתיים נפרדים לקהילות ולזרמים החרדים העקריים אשר בעזרתם ניתן יהיה למקסם את פוטנציאל התעסוקה של אוכלוסייה זו

דגשים לסיוע לאוכלוסיות חרדיות נוספות: ישנה חשיבות גבוהה להערכתנו לסייע לאוכלוסיית הגברים החרדים אשר תקבל בשנים הקרובות פטור משירות צבאי, זאת מבלי לפגום בכלי המדיניות, בתקציבים ובמשאבים אשר נדרשים לקידום של גברים חרדים אחרים (גברים בגילאים +35, מובטלים, מקבלי הבטחת הכנסה ועוד). בנוסף, ההשקעה הממשלתית הגבוהה באוכלוסייה החרדית אשר בעזרתה מבקשת ממשלת ישראל לסייע בשילוב חרדים בשוק העבודה חייבת לתמרץ ולהקצות משאבים גם לצורך שילובן וקידומן בתעסוקה של נשים חרדיות, אשר במקרים רבים עדיין מהוות את המפרנס העיקרי במשקי בית חרדים

הנתונים להלן ממחישים את התפתחות השתלבותן של נשים חרדיות בשוק העבודה. להערכתנו, כל שילוב מואץ ומזורז בגברים חרדים בעבודה, בפרט בקבוצת מקבלי הפטור מגיוס, עלול לבוא על חשבוןן של נשים חרדיות אשר יבקשו להשתלב במשרות וענפי תעסוקה דומים.

לוח 5 : שיעורי תעסוקה של נשים חרדיות בגילאים 25-64 (2000-2010, עיבודים מיוחדים לסקר החברתי)

על פי סקר חברתי		שנה
2010	2002	
132	76	סה"כ (באלפים)
71	36	מספר מועסקים, באלפים
9	5	מספר מובטלים, באלפים
80	41	מספר המשתתפים בכוח העבודה (אלפים)
53.9%	47.0%	שיעור מועסקים
11.5%	12.1%	שיעור מובטלים
60.9%	53.4%	שיעור השתתפות

ד) מתווה המלצות ראשוניות

יש להדגיש כי בבסיס המלצותינו קיים מקום לפתרון החסמים הנוכחיים הן מצד ההיצע לעובדים חרדים (מתן כלים לרכישת מימנויות תעסוקה והכוונה לעבודה) והן מצד הביקוש לעובדים והכשרת מקומות עבודה מתאימים עבורם

אולם, לאור המצב החדש שנוצר מחויבים אנו להדגיש את צד הביקוש לעובדים חרדים אשר לוקה בחסר. כיום, מרבית הכלים שהממשלה והמשרד בראשם מפעלים מדגישים באופן כמעט בלעדי את צד ההיצע הכרוך בהכשרה והתאמת כ"א חרדי למשק

להלן דוגמאות למרחב הפתרונות שפותחו במהלך העשור האחרון

1.ד) מרחב פתרונות אפשרי לחסמי ההיצע הכשרה והכוונת כוח-אדם חרדי

- הכוונה והשמה ישירה בעבודה (מרכזי מפת"ח)
- הכשרה מקצועית / לימודי תעודה (דוגמת תוכניות 'פרנסה בכבוד')
- לימודי הנדסאות (בפיקוח מה"ט ובסיוע תוכנית ח"ן של תבת)
- פנייה ללימודים אקדמאים (תוכנית 'חרדים לעתידם' וסיוע של קרנות פרטיות)
- עידוד יזמות ועסקים עצמאיים (תוכנית 'פותחים עסק' ותוכנית 'ברכה בעסקים')

2.ד) מרחב אפשרי לפתרונות של חסמי ביקוש: עידוד ביקושים לעובדים חרדים

הערכת מינהל מחקר וכלכלה היא שכלי ההכנה והכשרה לתעסוקה של המשרד (וגורמים שותפים לו) הנם כלים חשובים וחיוניים אשר נדונו בהרחבה ייתרה בדיונים שונים שעסקו בקידום תעסוקה של האוכלוסיה החרדית. כלים אלו פועלים בהצלחה מזה כ-5 שנים

יש להדגיש כי ללא גיבוש מסגרת רציפה ואיתנה של קורסים להכשרות מקצועיות, לא ניתן יהיה לבסס את רובד הביניים של עובדים חרדים אשר יכלו להשתלב במגוון משלחי-יד במשק. כדי להזין איוש מוצלח של משרות שונות, ישנו הכרח ברור לקיומם של קורסים מקצועיים ממשלתיים מתמשכים בתקצוב ובסבסוד משמעותי.

אך יחד עם זאת, בכלי ההכשרה של כוח-אדם והגדלת היצע של עובדים חרדים חדשים, אין מענה מספק לבעיה והמיקוד הנוכחי אשר דורש העדפה ברורה לאוכלוסיה זו בצד הביקושים לעובדים. שכן, ייתכן וההשקעה הגדולה בהכשרת כוח-אדם זה תרד לטמיון ללא הכנה מתאימה ואינטסיבית של מקומות עבודה מתאימים, חלקם מקומות עבודה חדשים מיוחדים לחרדים.

א. לפיכך יש לתגבר להערכתנו את מסלול תעסוקה במקביל להגבלת משך התמיכה לכדי 18 חודשים לכל היותר. תקופה זו להערכתנו מספקת לצורך הכשרה פנימית במרבית משלחי היד הן בתעשייה והן בענפי השירותים. זאת ועוד, זו תקופה ממושכת דיה במסגרת הסיכונים הנלקחים על ידי המעסיק בקליטת כוח-אדם חדש מהמגזר החרדי.

ב. במשך תקופה זו יסופקו למעסיקים הדרכה וליווי מקצועי לצורך הקטנת החסמים החברתיים בין המעסיק החילוני לעובד החרדי וסיוע בהכשרת עובדים אלו.

- ג. יש לבחון גיבוש 'מדריך' מיוחד למעסיקי חרדים וליווי מקצועי למעסיקי חרדים. 'מדריך' זה אמור להיות כלי מסייע בנוסף ליווי המקצועי והתמיכה הכלכלית במעסיקים שיקלטו עובדים חרדים. אין די בהפקת 'מדריך' מסוג זה ללא שילובו בכלים הנוספים שהוזכרו לעיל.
- ד. לצורך עידוד יצירת כ- 4,500 מקומות עבודה חדשים בשנה ידרשו כ-80 מיליון ש"ח⁸. לפיכך, הסכום הכולל המוערך לשילובם של גברים חרדים עד שנת 2017 עומד על כ- 320 מיליון ₪ אשר ימוקדו בעידוד יצירת מקומות עבודה לחרדים.

3.4 סיכום ההמלצות

כללי

לסיכום האומדן הנוכחי, מנהל מחקר וכלכלה מעריך שיש צורך בקליטתם של כ-4,500 גברים חרדים חדשים מידי שנה בשוק העבודה. לשם כך יידרשו כלים חדשניים לעידוד ביקושים לעובדים אלו בשוק העבודה.

שינויים ותוספות נדרשות לצורך עידוד מעסיקי חרדים

- פישוט וקיצור הבירוקרטיה הפנימית במרכז ההשקעות לצורך עידוד מעסיקים
- קיצור תקופת התמיכה לכדי 18 חודשים לכל היותר
- כתיבת 'מדריך' למעסיקי חרדים
- מתן ליווי מקצועי למעסיקים שיהיו מעוניינים בסיוע בקליטת עובדים אלו

⁸ סכום זה חושב באופן הבא : כ-1,000 ₪ לעובד בחודש X 18 חודשים = 18,000 ₪ X 4,500 מקומות עבודה = 81 מיליון ₪

א. **שיעורי התעסוקה של גברים חרדים**

למרות פערים שונים בין מקורות הנתונים הקיימים (הסקר החברתי לעומת סקרי כ"א של הלמ"ס) מוערך שיעור התעסוקה של גברים חרדים בשנת 2011 על כ-42.4%. שיעורי התעסוקה של אוכלוסיה זו נמצאים מאז 2008 במגמת עליה מתונה למדי (2.3 נק' האחוז) המואטת בשל הגידול הטבעי הגבוה מאוד של כלל האוכלוסיה החרדית בישראל.

ב. **גודל האוכלוסייה והיקף הגברים המועסקים כיום :**

מספרם הכולל של הגברים החרדים בישראל נאמד בכ- 117 אלף איש בגילאים 25-64⁹ מספר הגברים החרדים המועסקים כיום עומד על כ-48 אלף איש (סקר חברתי, 2010) כיום, רשומים כ-67 אלף איש במסגרות תורניות שונות אשר נכללו עד כה במסגרת הסדר 'תורתו' אומנותו' לדחיית השירות צבאי. אנו מעריכים כי מרבית הגברים המועסקים כיום שייכים לאחת משתי קבוצות אוכלוסיה (1) אברכים בעלי פטור משירות צבאי (כ-44.5 אלף) (2) גברים חרדים אשר אינם רשומים במסגרת תורנית כלשהי (כ-78 אלף).

ג. **פוטנציאל משוער :** יש להניח כי קיים פוטנציאל תעסוקה גבוה בקרב גברים חרדים אשר איננו ממומש בשל חסמים שונים, ביניהם חסמים : כלכליים, השכלתיים, רגולטיביים וחסמים חברתיים-תרבותיים. לאור מתווה הגיוס המתוכנן ניתן להעריך את פוטנציאל התעסוקה הכולל הקיים בקרב גברים חרדים בגילאים 22-40 בכ-30 אלף גברים

ד. **אומדן גידול 'טבעי' בהיקף מועסקים חרדים :** בנוסף לקבוצה זו יש לקחת בחשבון את הגידול הקיים בשיעור התעסוקה של גברים חרדים העומד על כ-1.5 נק' האחוז בשנה ובסה"כ כ-2.5 אלף עובדים חרדים חדשים בשנה על בסיס 'גידול טבעי'

ה. **גידול מבוסס על היקף המשוחררים :** עם זאת, סביר להניח כי בטווח קצר (עד 4 שנים) רק כ-10% עד 35% מגברים אלו יבקשו לממש את הפוטנציאל התעסוקתי שלהם. על כן יורד הפוטנציאל התעסוקתי להיקף של כ-26,550 אלף גברים חרדים עד סוף 2017¹⁰. הנחה זו מבוססת בעיקר על שיעור הגברים החרדים אשר השתלבו בעבודה לאחר ששוחררו מגיוס במרס 2011. במהלך זה שוחררו מגיוס כ-11,200 גברים אשר שיעור העובדים מהם לאחר שני וחצי עמד על 27% בלבד, מתוכם רק כ-10% עובדים 'חדשים'. כלומר, כ-1,200 עובדים חדשים בשנה. התחשיב המוצג להלן מתבסס על ההנחה כי מאפייניהם ודפוסי ההתנהגות של שתי הקבוצות הללו, הראשונה השתחררה בתחילת 2011 והשנייה עומדת להשתחרר באמצע 2013, דומים למדי.

⁹ בהסתמך על עיבודים מיוחדים של מנהל מחקר וכלכלה לסקר החברתי של הלמ"ס לשנת 2010

¹⁰ היקף זה מבטא את שיעורי התעסוקה הריאליים הנוכחיים של אוכלוסיה זו